

Eigentijdse geschiedenis
docent: dr. A.H.M. van Ginneken
Ben Blom, 0135445

De Amerikaanse dreiging

Inleiding

Een week lang naar het achtuurjournaal kijken zonder de naam van de Verenigde Staten tegen te komen, lijkt vrijwel ondenkbaar. In de breedste zin van het woord ontkomen we niet aan Amerika. George W. Bush mag zich erin verheugen momenteel misschien wel de bekendste persoonlijkheid op aarde te zijn. Amerika bemoeit zich actief met de internationale politieke verhoudingen. Casablanca, Jeruzalem en Bagdad; een willekeurige greep uit een weekje wereldnieuws. In de berichtgeving over de ontwikkelingen en gebeurtenissen in deze drie plaatsen kom je de VS tegen.

In de geschiedenis van de afgelopen eeuw hebben de VS politiek een beslissende rol gespeeld, met name in de twee wereldoorlogen en het daaropvolgende tijdperk van de Koude Oorlog. Een halve eeuw lang stond ieder conflict in de schaduw van de twee grootmachten die de wereldkaart domineerden; de VS en de Sovjet-Unie. Militaire conflicten werden veelal uitgevochten met de directe of indirecte steun van beide kampen. De nog nooit eerder vertoonde wapenwedloop tussen deze twee nam tussen 1945 en 1990 beangstigende proporties aan. Na het instorten van het Sovjetkamp, bleven de VS als grote speler over, zonder gelijkwaardige tegenstander. De machtsbalans leek doorgeslagen naar de overkant van de oceaan. Nu, ruim tien jaar na het ineensinken van de Sovjet-Unie, lijken deze verhoudingen van een onwerkelijk ver verleden te zijn. Het bipolaire spel is uit. De vraag rijst nu wat er over is gebleven van de vroegere verhoudingen. Hoe zijn de internationale verhoudingen opnieuw gerangschikt? Is Amerika de belangrijkste factor in de internationale politiek van dit moment? En als dat zo is, hoe absoluut is deze koppositie van de VS? In hoeverre is het aannemelijk dat de VS erin zullen slagen een beslissende invloed te blijven uitoefenen in de wereldpolitiek? Allereerst moet aan de orde komen welke criteria een rol spelen bij het bepalen van de machtspositie van de VS. Zijn er factoren die de positie van de VS kunnen bedreigen? Het is verder de vraag of het mogelijk en wenselijk is dat Amerika zijn unipolaire machtspositie aanwendt om een eigen onafhankelijke buitenlandse politiek te voeren.

Een vertroebelde wereld

De bipolaire wereld was tot op zekere hoogte overzichtelijk. In de wereld waarin de Sovjet Unie en de VS de lakens uitdeelden wist je dat zo ongeveer iedere internationale aangelegenheid inmenging van een van beide mogendheden met zich meebracht. Sinds de jaren '90 is de wereldkaart er echter niet helderder op geworden. Na de val van het ijzeren gordijn vielen landen uiteen, gebieden scheidde zich af, dikwijls gepaard gaande met gewelddadige conflicten; bijvoorbeeld op de Balkan. Dictators en machtsgrepen volgden elkaar in rap tempo op. Oosteuropese landen die vroeger bij de tweede wereld behoorden, maakten zich op om toe te treden tot de Europese Unie. Er ontstond een dreiging van terroristische groeperingen die niet aan staten waren gebonden. De 'vijand'

was niet meer zo makkelijk te localiseren. De aanslagen van 11 september zijn voor velen het symbool van deze verwarring. Het Taliban regime achter de aanslagen was vroeger immers door de VS in het zadel geholpen om een front tegen de Russen te vormen. Is er in op de vertroebelde wereldkaart van vandaag nog een stabiele machtsfactor aan te wijzen? Wat maakt een staat als de VS op dit moment nog tot een hegemoniale macht? Wat is de basis voor de invloed van Amerika? Ligt die vooral in een militair overwicht? Of zijn daarop ook nog andere factoren van invloed?

Amerika een supermacht?

De wapenwedloop is in de Koude Oorlog door de Sovjet Unie verloren. De hoge kosten die de defensieuitgaven met zich meebrachten moesten immers door een sterke economie worden gedragen; een punt waarop de VS duidelijk in het voordeel waren t.o.v. de Sovjet Unie. Het defensiematerieel van de Sovjet Unie is nu verouderd en Russische defensieuitgaven zijn sterk gedaald. De VS echter spenderen momenteel evenveel aan defensie als de 15 staten na hen. Na de aanslagen van 11 september is het budget verhoogd naar 5% van het BBP. Het BBP van de VS is het grootste ter wereld, de economie van de VS vormt een derde van de wereldeconomie. Ook in absolute cijfers uitgedrukt benadert geen enkel land ter wereld dus dit kolossale defensiebudget. De kwantiteit van de Amerikaanse Defensie is niet het enige dat van belang is, de hoogwaardigheid van het materieel is in de 21e eeuw zeker zo belangrijk. Een groot deel van de investeringen gaat naar de ontwikkeling van nieuwe technologie en materieel. In de oorlog tegen Irak bleek hoever het technisch vernuft van de Amerikanen reikte; precisiebombardementen van grote hoogte en een geavanceerd inlichtingsysteem waren van doorslaggevende betekenis voor een overtuigende overwinning. Het lijkt evident dat in militair opzicht Amerika superieur is aan alle andere landen in de wereld.

Economie

Het is echter duidelijk dat er een prijskaartje hangt aan militaire superioriteit. De oorlog tegen Irak kostte per oorlogsdag één miljard dollar. De Amerikaanse economie is momenteel de grootste en krachtigste ter wereld, maar in vergelijking met de rest van de wereld zijn de economische verhoudingen echter proportioneeler dan op het militaire vlak. Op dit moment is bijvoorbeeld de economie van een staat als Californië vergelijkbaar met die van Duitsland. In de komende decennia is het echter niet onwaarschijnlijk dat onder invloed van een sterke euro en een verdere liberalisering van de Aziatische economieën, het Amerikaanse aandeel in de wereldeconomie zal afnemen. De Europese Unie is al een geduchte concurrent en er liggen ruime groeimogelijkheden in het verschiep bij de op handen zijnde uitbreiding van de Unie. Ook een land als China is momenteel verantwoordelijk voor een derde van de wereldwijde industriële produktie, en naar verwachting is de groei er ook daar nog lang niet uit.

Amerika is het land met de hoogste staatsschuld, het gaat hier over triljarden, per hoofd van de bevolking is dat een ruim jaarsalaris. De regering Bush lijkt zich echter geen zorgen te maken en spendeert er lustig op los in de verwachting dat de economische groei daardoor wel weer wordt aangewakkerd, zodat de centjes vanzelf weer in de schatkist belanden. Maar het is de vraag hoe lang het Amerikaanse optimisme in de komende decennia stand zal houden als de vergrijzing toeslaat. De financieel economische basis

onder de Amerikaanse macht is wellicht minder stabiel dan voor mogelijk wordt gehouden.

Een eigenwijze koers

Regelmatig blijkt dat de VS er weinig moeite mee hebben om internationale aangelegenheden een eigen koers te varen. Geen regering kan op dit moment veel tegenwicht bieden, de economische en militaire positie van de VS is moeilijk te bedreigen. De actualiteit laat dit ook regelmatig zien; denk bijvoorbeeld aan de Belgische genocidewetgeving. Amerika dreigde de geldkraan voor het Navo hoofdkwartier in Brussel dicht te draaien en België paste de wet aan naar de zin van de Amerikanen. Ook in het verzet tegen het Internationale Strafhof in Den Haag lijkt de regering Bush veel succes te boeken. Onder diplomatieke druk hebben tientallen landen een uitleveringsverdrag getekend dat moet voorkomen dat Amerikaanse burgers aan het strafhof zullen worden uitgeleverd. De druk die de gezanten uit Washington uitoefenen lijkt veelal effectief.

Ergernis

De laatste jaren is de ergernis over het eigenmachtige Amerikaanse optreden echter gegroeid. Economisch eigenbelang lijkt de Amerikaanse agenda te domineren. In de milieuproblematiek lijkt Amerika zich weinig aan te willen trekken van internationale afspraken. Ook de grote kloof tussen de Eerste en de Derde Wereld wordt niet bevochten met constructieve oplossingen. Er lijkt in Washington niet veel begrip te bestaan voor de gevoelens van de rest van de wereldbevolking. Het gedrag van de Amerikanen komt op velen uiterst arrogant over. Amerika wordt gewantrouwd en zelfs openlijk beschuldigd van imperialisme. Het is opmerkelijk dat het wereldwijde solidariteitsgevoel met de Amerikanen na de aanslagen van 11 september twee jaar later in de publieke opinie van veel landen plaats heeft gemaakt voor anti Amerikaanse sentimenten. De 'cowboy' rethoriek van de president is berucht geworden. Het in veler ogen weinig tactvolle optreden van de regering Bush draagt niet bij aan een breed draagvlak voor de Amerikaanse bedoelingen. Door de publieke opinie van het buitenland tegen zich in het harnas te jagen, lijkt Amerika zijn eigen bedoelingen soms in de weg te staan.

Het democratisch evangelie

Waaruit bestaan die Amerikaanse goede bedoelingen eigenlijk? Als je het een Amerikaan vraagt zal hij waarschijnlijk niet lang hoeven nadenken en iets zeggen in de trant van: "to make the world safe for democracy." De Amerikaanse rethoriek suggereert dat er een democratisch evangelie verspreid dient te worden over de aarde. Neoconservatieve ideeën van mensen als Francis Fukuyama en anderen lijken in de huidige politieke koers op de achtergrond een grote rol te spelen; "de wereld moet noodzakelijkerwijs veranderen in een wereld waar liberale democratieën en vrije markten domineren." "Amerika is vanzelfsprekend geen dictatoriale macht die vergelijkbaar is met veel tyrannieke mogendheden uit de geschiedenis."

George W. Bush lijkt de geschiedenis een handje te willen helpen en zet een breekijzer in het midden oosten om daar de eerste overwinningsvlag te plaatsen. Dat er in dit proces gehakt wordt en dat er dus spaanders vallen, daar moet verder niemand moeilijk over

doen. De doelstellingen die de Amerikaanse buitenlandse politiek voor ogen heeft zijn echter maar zelden onder deze druk te realiseren. Een vrije markt en verlichte democratische idealen hebben namelijk alleen kans van slagen als er een vruchtbare bodem voor wordt gevonden. Democratieën komen doorgaans niet tot stand door een gewelddadige druk van buitenaf, maar ze hebben een lang geboorteprocés nodig. Helaas lijkt de regering Bush de complexiteit van deze zaken niet altijd helder voor ogen te hebben.

De Amerikaanse dreiging

Moeten we bang zijn dat Amerika in de toekomst steeds agressiever gaat optreden? Zal de eventuele tegenstand vanuit andere democratische landen op den duur resulteren in gewapende conflicten? De dreiging van een nucleaire oorlog maakt dat niet echt aannemelijk. Wat echter ook niet uit het oog verloren moet worden is dat de Amerikaanse militaire macht beperkingen kent. De VS zijn een volwassen democratie waar de publieke opinie uiteindelijk de doorslag zal geven. Een vrije pers en een kritische intellectuele oppositie zijn wel degelijk factoren waar de regering rekening mee dient te houden. De waarden die dit land zo graag als universeel propageert zullen uiteindelijk ook een corrigerend effect hebben op het eigen beleid. In het verleden is dit het duidelijkst in Vietnam gebleken, waar ondanks de grote militaire overmacht de VS uiteindelijk moesten capituleren. De regering kan zich niet teveel oorlogsgruwelen in de media permitteren. Als Amerika zich bijvoorbeeld schuldig zou maken aan ernstige oorlogsmisdaden om een zuiver economisch gewin te behalen zal de kritiek vroeg of laat een dergelijke koers onmogelijk maken. In dit licht is het zorgelijk te noemen dat de Amerikaanse pers zich niet erg kritisch opstelt naar de eigen regering. De manier waarop het democratisch evangelie verbreid wordt herkennen veel Amerikanen niet als een vorm van imperialisme, in tegenstelling tot veel andere wereldburgers. Weinig burgers interesseren zich werkelijk voor zaken buiten de landsgrenzen. Ruim tachtig procent van de bevolking heeft nog nooit een vakantie buiten de landsgrenzen doorgebracht. Kritiek op het Amerikaanse beleid komt echter nog steeds voor een groot deel uit de VS zelf. Om deze reden zal Amerika altijd een beperkte dreiging blijven vormen. Een dictatoriale machtsfactor zoals de Sovjet Unie was (of leek althans) een veel grotere dreiging. Deze dreiging zorgt er voor dat landen die in het Koude Oorlog tijdperk aangewezen waren op Amerikaanse protectie nu minder geneigd zijn voor altijd naar de pijpen van Amerika te dansen.

Conclusie

Na het uiteenvallen van de Sovjet Unie viel ook het bipolaire systeem dat de wereld had gedomineerd in een keer weg. Als enige grote speler bleef Amerika over. De Amerikaanse macht is militair gezien overweldigend. Geen enkel ander land kan de vergelijking met Amerika aan. De Amerikaanse economie is momenteel ook de belangrijkste en grootste ter wereld. Op termijn kunnen de ontwikkelingen in andere delen van de wereld de Amerikaanse economische invloed echter wel bedreigen. Ook de enorme Amerikaanse schuldenlast is wellicht een gevaar. Amerika maakt regelmatig gebruik van zijn overheersende positie op het wereldtoneel. Dit wekt internationaal nogal wat irritatie. De doelen die Amerika voor ogen lijkt te hebben zijn echter niet gebaat bij een al te agressieve opstelling van Amerika. Amerika suggereert een missie voor de

wereld te hebben; het neoconservatieve idee dat de wereld erop vooruitgaat als overal vrije markten en liberale democratieën zullen domineren. Vrijheid en democratie kunnen echter moeilijk met het zwaard worden verbreid. Moeten we bang zijn voor een verdergaand agressief optreden van Amerika? Dat lijkt niet erg voor de hand liggend. De VS zijn geen tyrannieke mogendheid zoals die zich in de geschiedenis vaak hebben gemanifesteerd. De publieke opinie vormt in een democratie namelijk een beperking van de militaire macht van de staat. Een kritische oppositie en een vrije pers zullen excessief Amerikaans optreden uiteindelijk onmogelijk maken.